

וארא - מלחמת הצפרדעים נגד כפירת פרעה

השיחה: לקוטי שיחות חלק כ"א, שיחה ב' לפרשת וארא • siha.beiyouneloubavitch.fr

הן היו בכלל בְּרִיתוֹ שֶׁל עוֹלָם.⁷ אָמַר לָהֶן הַקַּב"ה לְבַיְאִים: "מָה אַתֶּם סְבוֹרִים, אִם אֵין אַתֶּם הוֹלְכִין בְּשִׁלְחוֹתַי, וְכִי אֵין לִי שְׁלִיחַ?! וְיִתְרוֹן אֶרֶץ - בְּכָל הַיּוֹם! - אֲנִי עוֹשֶׂה שְׁלִיחוֹתַי אֶפְלוּ עַל יְדֵי נַחֲשׁ, אֶפְלוּ עַל יְדֵי עֶקְרָב וְאֶפְלוּ עַל יְדֵי צְפַרְדֵּי!". תְּדַע לָךְ שֶׁכֵּן, שְׂאֵלוֹלֵי הַצְּפַרְדֵּה הַיֵּאָר הִיָּה הַקַּב"ה פּוֹרֵעַ מִן הָאֲמוֹרִיִּים?⁸ וְאֵלוֹלֵי הַצְּפַרְדֵּה הַיֵּאָר הִיָּה פּוֹרֵעַ מִן הַמְצַרִּים?"

מקור 2:

על קביעה זו של המדרש, ישנם לכאורה כמה תמיהות?⁹
(א) הלא מכת ה"צפרדע" היתה רק אחת מתוך עשר המכות? ובכלל, המכה הראשונה ("דם") והאחרונה ("מכת בכורות") היו הרבה יותר קשות וחמורות עבור מצרים - הן נגעו בדברים הכי חיוניים! מה פעלה כבר מכת ה"צפרדע" - חוץ מסתם טרדה?¹⁰
(ב) עצם קביעה זו ("אילוולי הצפרדע...") אינה מובנת כלל: איך ייתכן לומר כך על הקב"ה: "היפלא מה דבר" לבצע את רצונו?!
(ג) מדוע מזכיר רבי אחא, ברשימת המזיקים, גם את ה"צפרדע", שאינה בגדר מזיק כלל (ובוודאי לא כנחשים ועקרבים)?

מקור 3:

הביאור בזה יובן בהקדים: דהנה, מטרתן של עשרת המכות לא היתה לשם עונש בלבד, אלא כדי ל**שבור** את ה"קליפה" המצרית, ולגלות את כוחו של הקב"ה במצרים עצמה - כלשון הכתוב **"וַיַּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה'**, בְּנִטְתִּי אֶת יְדֵי עַל מִצְרַיִם".

וכפי שמבואר בתורה-אור על הפרשה¹¹, שפירוש "וַיַּדְעוּ" כאן הוא מלשון **שבירה** (כמשמעותה בכתוב **"וַיַּדְעַתְּ (הוא שבר) בָּהֶם אֶת אֲנָשֵׁי סְכוּת"**¹²). על ידי שבירה זו של המצריים, נטגלו ניצוצות הקדושה שבהם, ונכללו באי-סוף ברוך-הוא.

"שבירה" זו התבצעה בעיקר על-ידי מכת ה"צפרדע", מכיון שה"צפרדע" מסמלת את ה"קליפה" המצרית ואת ייחודה לגבי שאר ה"קליפות" שבאומות-העולם, וכפי שנבאר.

⁷ **לקהל מתקדם:** ההבדל בין דבריהם של "רבותינו" לדברי רבי אחא ב"ר חנינא, כפי המשמעות מפשטות הדברים: "רבותינו" אומרים שגם "זבובים ופרעושים ויתושין, יצורים שלכאורה אין בהם תועלת, מהווים חלק מ"בריתו של עולם" (כלומר - לאמיתו של דבר יש בהם תועלת לעולם); ועל כך מוסיף רבי אחא ב"ר חנינא שאפילו **נחשים ועקרבים** - יצורים שאינם רק חסרי-תועלת, אלא הם אף **מזיקים** - גם בהם יש תועלת, עד כדי כך שלעיתים הקב"ה עושה את שליחותו באמצעותם. ולכן שואלים כאן, איך ה"צפרדע" נכללת ב"מזיקים"?!
⁸ "צרעה" (frelon) הוא מין יתוש שהורג את האדם, בהכניסו ארס לגופו. זהו אחד מהניסים שהיו בימי משה, כשהיו בעבר הירדן לפני הכניסה לארץ ישראל. האמוריים עמדו מהצד השני של הירדן והתכוונו להילחם. אז הקב"ה שלח מלא "צרעות" שעמדו בעבר הירדן, בצד משה ובני ישראל, ומשם שלחו ארס שהגיע לצד השני של הירדן - ועשה **נזק** והרס רב במחנה האמוריים...

⁹ באותיות א"ב של השיחה ישנה אריכות עם כמה שאלות, אם כי כאן הובאו רק שלש שאלות מרכזיות, כדי להקל לקהלים מתחילים וכו'. כמובן שלקהלים מתקדמים, כדאי להתעכב באריכות על העיון שבתחילת השיחה.
¹⁰ בהתוועדות המקור (אות כ') מבואר כך: מכת צפרדע הייתה לא רק דבר "טפל", אלא לכאורה גם דבר "מיותר" - ללא שום תועלת (וכי יתר כנטול דמי"). טירדת מכה זו היא, שהצפרדע הוא דבר מאוס ובוזי. וזה כמובן הפריע למצרים, אבל אין זה מכה מהותית כלל לכאורה.

¹¹ להעיר שיום כ"ד בטבת (החל בשבוע זה) הוא יום התסלקותו של האדה"ז.
¹² שופטים ח, טז: "וַיִּקַּח אֶת זִקְנֵי הָעֵיר וְאֶת קוֹצֵי הַמִּדְבָּר וְאֶת הַבְּרָקִים וַיַּדְעַתְּ בָהֶם אֶת אֲנָשֵׁי סְכוּת". רש"י: "וידוע בהם - ותבר בהון (הוא שבר בהם)".

הערה למגיד השיעור: שיחה זו מיוסדת על התוועדות ש"פ וארא (ובשלח) תשמ"א. מומלץ מאוד - במיוחד עבור שיחה זו - לעבור על הנחת התוועדות, העוזרת מאוד להבין מהלך ומסר השיחה (שביבים מההתוועדות הובאו כאן בהערות). ותן לחכם ויחכם עוד.

הקדמה:

בפרשתנו, מתחיל סיפור עשרת המכות שהקב"ה הביא על מצרים. כמובן שמטרת מכות אלו הייתה לכל לראש כדי להעניש את מצרים על כך ששעבדו את בני ישראל; וגם כדי **שיסכימו** לתת לבני ישראל לצאת ממצרים; וכמובן - כדי להראות לכולם **כוח** הקב"ה.¹

כל מכה הייתה סיפור שלם בפני עצמו שארך קרוב לחודש...² ברור שכל מכה ומכה הייתה נצרכת, ופעלה משהו אחר על פרעה ומצרים.

אכן, כשמעיינים ברשימת עשרת המכות, ישנם מכות שתועלתם וענישתם מובנת מיד. לדוגמה, המכה הראשונה - "דם": ברור לכל, שבארץ התלויה לגמרי **במימי** היאור,³ הפיכת המים לדם היא מכה גדולה לחקלאות מצרים. כמו כן, המכה האחרונה - "מכת בכורות": ברור שמיתת בכורי כל משפחות מצרים, מפחידה אותם ביותר!

אכן, ישנם מכות שתועלתם לא ברורה, ובראשם - מכת ה"צפרדע": מה כל כך מרתיע במכה זו? ברור שזה מפריע, אבל האם היה צורך בכלל במכה קטנה כזו? מה היא פעלה בכלל על פרעה ועל מצרים? ובכן, היום נלמד מדרש מפתיע על מכת ה"צפרדע", ועפ"ז נבאר איך במידה מסוימת, מכת ה"צפרדע" פעלה שינוי בעומק תפיסתם של המצריים, כפי ששום מכה אחרת לא פעלה! וכפי שנבאר.⁴

מקור 1:

על הפסוק בפרשתנו **"וַיֵּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פְּרֹעֹה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו... וְאָם מָאֵן אַתָּה לְשַׁלַּח - הִנֵּה אֲנִי נֹגֵף אֶת כָּל גְּבוּלְךָ בְּצַפְרְדָּיִם"** - מתעכב המדרש, ומבאר בזה הלשון:

"[עפ"ז מבואר הכתוב: **"וַיִּתְרוֹן אֶרֶץ - בְּכָל הַיּוֹם"** (קהלת ה, ח). רבותינו אמרין: ...אֶפְלוּ דְבָרִים שְׂאֵתָה רוּאָה אוֹתָן כְּאֵלוּ הֵם **מִיִּתְרִין בְּעוֹלָם**, כְּגוֹן זְבוּבִים וּפְרַעוֹשִׁים וְיִתוּשִׁין - הֵן הֵיוּ בְּכָלֵל בְּרִיתוֹ שֶׁל עוֹלָם -] וגם הם מביאים **תועלת** לאדם!"⁵

"רבי אחא בר רבי חנינא אָמַר: אֶפְלוּ דְבָרִים שְׂאֵתָה רוּאָה אוֹתָן כְּאֵלוּ הֵן מִיִּתְרִין בְּעוֹלָם, כְּגוֹן נַחֲשִׁים וְעֶקְרָבִים [שהם מזיקים] -

¹ **לקהל מתקדם וותיק:** שנה שעברה (תשע"ז), התעכבנו בשיחה בעיון (לקו"ש חל"ו וארא ב') סביב הפטרת הפרשה, כדי להוכיח שתכלית עשרת המכות על **מצרים** - הוא (בעיקר) עבור עם **ישראל**, כדי לעזור להם באמונתם בהקב"ה. אכן, בשיחה זו מתעכבים יותר על פעולת המכות כדי לשבור קליפה מיוחדת של **המצריים** עצמם, ובעיקר - של פרעה העומד בראשם. וכפי שנבאר.

² טבלא עם פירוט זמני המכות וההתראות, כאן: <https://goo.gl/8Rzt4V>
³ כפי שהסברנו בארוכה בשיחה בעיון (לקו"ש חט"ז שמות ב') דשבוע שעבר (תשע"ח), איך המצריים היו "משועבדים" לגמרי למימי יאור מאחר שאין גשמים יורדים שם, וזה היה היסוד לכך שהם עבדו את היאור (ולטבע).

⁴ להעיר, שבלקו"ש ח"א וארא (שלמדנו בעיון בשנת תשע"ו), למדנו מהות מכות דם וצפרדע ע"ד העבודה, באופן המשלים לביאור השיחה דידן: תכלית הפיכת המים "דם" הוא: שירת הקרירות לענייני קדושה והכנסת חמימות לתוכם; תכלית ה"צפרדע" הוא לקרר את ענייני הגשמיות והחומריות. ובשיחה דידן מבואר שמהות מכת ה"צפרדע" הוא מלחמה נגד כפירת **ואדישות** פרעה.

⁵ רש"י: "בכל הוא - בכל דבר הוא (הקב"ה) עושה שליחותו ליפרע, ואפילו על ידי יתושין כדרך שעשה לטיטוס".

⁶ לדוגמה, בגמרא (שבת עז, ב) מובא כך: "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה... ברא זבוב - לצירעה (מי שעקצו צירעה כותש זבוב ומניח על העקיצה), יתוש - (לרפואת אדם הננשך על ידי) נחש". עיי"ש בכמה דוגמאות.

ובהקדים: ישנו כלל ש"כל מה שברא הקב"ה בעולמו - לא ברא דבר אחד לבטלה". וכפי שמבאר הרמב"ם: פשוט שאומן היוצר כלי, מההתחלה ברור אצלו בראשו התכלית עבורו הוא יוצר הכלי - קל וחומר אצל הקב"ה שכל דבר "יש לו תכלית אשר בשבילה היתה מציאותו, כי לא לדבר ריק נמצאו הנמצאים".

מהו תכלית כל דבר ודבר שבבריאה? מובא בפרקי אבות ש"כל מה שברא הקב"ה בעולמו - לא ברא אלא לכבודו" - כדי לגלות האלקות בבריאה, לגלות מציאות ה"אומן" שיצר את הבריאה.

אכן, לא בכל נברא מטרת בריאתו ניכרת בגלוי. ישנם נבראים בהם, בהשקפה ראשונה, לא רואים את מטרת בריאתם.¹⁸

זה היה החידוש של רב אחא במדרש הנ"ל: גם ברואים שלכאורה לא רק שאינם מועילים לאדם, אלא הם פשוט מזיקים לו (כנחש ועקרב) - גם על ידם מתגלה האלקות בעולם ("כבודו") - גם בהם עצמם יש טוב... ולדוגמה: כאשר האדם רואה בגלוי שדווקא על-ידי נחש ועקרב - הוא ניצל מסכנה אחרת בה היה נמצא.¹⁹

ובכך נראית ייחודיותה של הצפרדע לעומת שאר בעלי החיים: שאר בעלי החיים - קיומם הוא בעל משמעות ברורה עבור העולם והאדם: יש בעלי חיים שמביאים תועלת לאדם, ויש שמזיקים לאדם (אם כי לטובתו, וכנ"ל) - אבל יש כאן משמעות.

הצפרדע, לעומת זאת - נראית חסרת משמעות לגמרי לעולם שסביבה: היא אינה מביאה כל תועלת גלויה, אבל גם אינה מזיקה.²⁰ כאילו לא איכפת לה משום דבר בעולם; כאילו שאין לה שום תכלית ומשמעות חוץ מעצם קיומה - בדיוק כ"פרעה"! ועפ"ז מובן איך קיומה של הצפרדע כעצמאית ובלתי-תלויה, היא בדיוק כטענתם של המצריים, הטוענים שהם עצמאיים.²¹

מקור 7:

עפ"ז מובן איך הקב"ה אומר ש"אילולי הצפרדע היאך אני פורע מן המצריים": דווקא ה"צפרדע" שברה קליפת מצרים! דווקא היא, שלכאורה אין לה כל תכלית מעבר לעצם קיומה - הלכה במסירות נפש, בשליחותו של הקב"ה, כדי להיפרע מן המצריים, ולהראות להם שגם הם תלויים בידי הקב"ה - ושגם כשמרדו בעבר בהקב"ה, עצם יכולתם לעשות זאת, באה גם אז מהקב"ה - מקור החיים לכל העולם!

[הוראה בעבודת ה' (בדרך אפשר): עיין בהערה 22.]

¹⁸ וכדברי הרמב"ם שם: "ויש אשר תכלית מציאותו נעלמת, ואין יודע אותם כלל".
¹⁹ בדרך אפשר: כנראה הכוונה למובא בגמרא שבת בהערה 6 הנ"ל, שארס נחש יכול להציל אדם מחפפית (מין שחין), וכו'. עכ"פ, תוכן העניין הוא, שגם דבר הנראה בעצם הוא דבר טוב, ולפעמים הקב"ה מראה זאת לנו!

²⁰ בדרך אפשר: (א) לכאורה הצפרדע נאכלת אצל הגויים, ואם כן יש בה תועלת! הנה עיין בהתועדות ש"פ בא תשמ"ד אות כ"ח (נמצא במדור 'הוספות'), המבאר שהצפרדעים של מכה זו - לא היו ראויים למאכל אדם! וזה היה חלק מהמכה, שגם כשמתו הצפרדעים "לא יכלו להכניסם למקרר...", ולכן "ותבאש הארץ".
(ב) אין כל זה סותר לכך שישנה תועלת בצפרדעים עבור האדם, לדוגמה בכך שהם אוכלים חרקים שהיו יכולים להזיק לאדם (נפלאות הטבע) "בשיחות לנוער" ניסן תשל"ט - במדור 'הוספות': מכיון שכל חידוש הישירה הוא להיפך, שגם דברים הנראים כלא מועילים, באמת יש בהם תועלת - "לכבודו של הקב"ה" ויש לעיין.

²¹ במילים אחרות: (א) הבריות המועילות: כאנשים המודים שהקב"ה הוא [לפחות] "אלקה דאלקיא". (ב) הבריות המזיקות: כאנשים הכופרים לגמרי בקב"ה. (ג) הבריות הנראות מיותרות: כפרעה. מודה שיש הקב"ה, אבל לא איכפת לו מזה...

²² בשיחה דידן המוגהת עצמה - אין הוראה ברורה, חוץ כמובא מביאור עצם חומר קרירות ואדישות האדם בכך שלא איכפת לו משום דבר, שבמידה מסוימת זה יותר חמור מכפירה טוטלית בהקב"ה. (ואולי יש לקשר זאת גם למבואר בלקו"ש ח"א כי תשא על "פוסט על שני הסעיפים", המוכיח בכך שלא איכפת לו משום דבר).
ועיין בהנחת ההתועדות (אות כ"ב ואילך), איך הרבי מקשר מכות דם' וצפרדע', ואחת מההוראות היא, שגם בדברים מיותרים אפשר לגלות אלקות, וכתורת הבעש"ט שמכל דבר יש להוציא הוראה - "יודע איניש בנפשיה" איך לעשות זאת.

הסבר הדברים¹³: בכפירת אומות העולם בהקב"ה, ניתן למצוא בכללות שלושה סוגים, המתאימים לבלעם, פרעה וסנחריב:

(א) ישנם אלו הכופרים (רק) באחדותו יתברך, אבל קוראים אותו "אלקה דאלקיא" (אלקי האלקים): לפי שיודעים ומשיגים אשר הקב"ה הוא חיותם וקיומם, וממילא אינם מורדים נגדו יתברך.

בלעם היה ככה - עם כל רשעותו, הוא הודה שאפילו "אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבד את פי ה' אלקי!".

(ב) ישנם אלו המודים שאכן הקב"ה קיים, והוא אכן "אלהא דאלהיא" - אבל הם כופרים בכך שקיום והתהוות כל הדברים שבעולם (כולל הם עצמם) - תלוי בהכרח בידי הקב"ה...

פרעה היה ככה - הוא טען "לי יארי ואני עשיתינני"¹⁴, הוא טען שהוא עשה את עצמו. אמנם הוא יודע ומקבל שיש בורא בעולם שהוא "אלקה דאלקיא" - אבל הוא טוען שהוא עצמאי, לא איכפת לו כלל מכל זה, ואינו תלוי וזקוק לשום בורא חו"¹⁵.

(ג) ישנם אלו המכחישים לגמרי את עצם קיומו של הקב"ה.

סנחריב היה ככה - הוא חירף וגידף את הקב"ה, וטען שהקב"ה אינו נמצא כלל רח"ל. כפירה טוטלית ומוחלטת.

מקור 5:

בהשקפה ראשונה, נראה שהסוג ההכי חמור הוא השלישי, אלו הכופרים לגמרי במציאות הקב"ה. אכן, ישנה מגרעת בסוג השני ("פרעה"), בה הוא עוד יותר חמור מהסוג השלישי:

אפילו הסוג השלישי - בכך גופא שהם מנגדים ומכחישים את מציאות ה' - הם מוכיחים בכך שענין האלוקות "נוגע" בהם¹⁶, [ולכן הם מרגישים צורך להילחם ולהכחיש מציאותו חו"¹⁷].

משא"כ פרעה, בכך שטוען ש"הוא עשה את עצמו" - זה אומר שבאמצעותו אין נזכרת בעולם כלל מציאותו של ה'. אמנם הוא יודע שישנו כוח שקוראים לו "אלקה דאלקיא", אבל אין זה נוגע אליו; הוא מרגיש עצמו ל"יש ודבר בפני עצמו" לגמרי.

מקור 6:

ובכן, בהתאם ומעין לשלושת סוגי הכפירה הנ"ל, ישנם גם שלושת סוגי נבראים בעולם. (וכך נבין הקשר ל"צפרדעים"...) .

¹³ ביאור זה מבואר על מאמר "תער השכירה" באור התורה לנ"ך להצמח צדק.

¹⁴ יחזקאל כט, ג: "דבר ואמרתי לה אמר...ה: הניני עליך פרעה מלך מצרים התנים הגדול הרבץ בתוך יארי אשר אמר לי יארי ואני עשיתי".

¹⁵ ביאור הדברים: ובהקדים שבהתועדות המקור (אות כ"א), אומר הרבי, ש"מעולם לא היה לו מובן", איך מצד אחד פרעה מסכים שהקב"ה הוא "אלקה דאלקיא", ומצד שני טוען הוא ש"לי יארי ואני עשיתי" - שהוא עשה את עצמו?!
עד שמצא הביאור במאמר הצמח צדק ("תער השכירה"), בו מבאר כך:

באנשים שמאמינים שהקב"ה הוא "אלקה דאלקיא", ישנם שני פירושים וסוגים: (א) האדם מבין שבסופו של דבר - הקב"ה ברא אותו, ובלעדי הקב"ה לא הייתה בעולם שום מציאות. (ב) האדם טוען שהוא ברא את עצמו! אלא, שמצד איזו סיבה צדדית, ישנו כוח שני, שהוא יותר חזק ממנו, ולכן הוא מפחד ממנו, אבל אין זה אומר כלל שהוא מקבל שהוא נברא ע"י כוח זה! ככה הוא פרעה! במאמר שם מביא דוגמה לכך, מעבד המורד באדוני. שהגם שבתוכו הוא מורד נגד אדונו ואינו רוצה לישא את עול אדונו, בפועל אין לו ברירה, ומודה שהוא בפועל עבדו של אדון זה (מיראת הרצועה או מיראת העונש), אבל אינו בביטול אליו - מכיון שהעבד לא נולד מאדון זה... רק מאיזה סיבה הוא מפחד ממנו...

¹⁶ בהערה 38 בשיחה: "ואולי י"ל, ש[התנגדותם המוכיחה את הסכמתם לקיום הקב"ה - היא] מצד הניצוצי קדושה שנמצאים בהם (ועד"ז בשאר קליפות) [ומצד זה מרגישים קשורים לקב"ה]. כי בחינת הקליפה מצד עצמה נפרדת מאחדותו יתברך ואינה בבחינת מציאות כלל, שהן בבחינת העדר המציאות".

¹⁷ על דרך משל: במחלוקת בין שני בני אדם, גם אם אחד צועק על חבירו, לפחות הוא מראה שמתייחס אליו... הדבר הכי קשה הוא כשהשני בכלל לא מתייחס, גם כאילו האדם שמולו אינו קיים בעולם... זה מראה על ריחוק וניתוק עצום. גם בעולם החינוך: ילד אדיש ומנותק מסביבתו מדיגי הרבה יותר מילד המשתולל...